

МИГЛЕНА НИКОЛЧИНА

ПОЕЗИЯ И КОСМОС

chitanka.info

„Поезията е граматика на мистерията на вселената“ — думите са на Пенчо Славейков, но мисълта, изразена в тях, е близка на поетите от всички времена. Дали защото поезията разкрива човека в неговата сърцевина — там, където преживяно и мечтано се сливат в едно драматично цяло; дали защото тя може да прави далечното близко, да побере хилядолетия в един миг и чрез „конския скок на въображението“ (Лорка) да допре разединеното и да прокара тънки нишки от вещ към вещ и от свят към свят; дали защото „обитава вероятността“ (Емили Дикинсън) и изпраща своята метафора като разузнавач отвъд чертата на известното — или по причина, която остава недоловима — поезията винаги се е домогвала да обхване целостта на битието, да плени света в едно дихание. Розата и славеят, появили се в стих, не са просто роза или просто славей, а пратеници на безкрая; „конският скок на въображението“ събира върху една страничка „безграничното пространство“:

*Ние, поетите, се борим с Небитието, за да
изтръгнем Битието.*

Ние чукаме по тишината за ответна музика.

*Ние обхващаме безграничното пространство върху
една страничка.*

*Ние изливаме наводнение от скромното
пространство на сърцето.*

Лу Цзи

Нашето време обаче постави пред поетическата „граматика“ един особен проблем. Проблемът е вселената, новата вселена, в която живее днешният човек. На пръв поглед никога светът не е бил толкова динамичен, многозначен и неуловим, така капризно богат, така „фантастичен“, както разкритият от съвременната наука свят. Никога преди науката не е била толкова смайваща и артистична, никога гледките, разбулвани от нея, не са били толкова шеметни. Въпреки това поетите не изглеждаха въодушевени. Те се колебаеха. Те търсеха спасение от тези гледки. Те тайно въздишаха за предишните вселени, в които зад видимостта на предметите се усмихваха родствени на човека лица. Въздишаха дори когато обявяваха, както Лорка, капката вода,

издълбала огромни пещери, за много по-поетичен деец от великаните, които бяха издълбали същите тези пещери, но в други, далечни вече от нас епохи. И наистина, издълбаването на пещерите е за капката много по-невероятно постижение, отколкото за великаните. Проблемът обаче не се отнася до капката спрямо пещерата, а до капката спрямо човека. Разкритият от науката космос, за да бъде „обхванат“ в оная цялостност, която изкуството умее да дава, и така да бъде превърнат в космос за поезията, трябва да бъде „одушевен“, „очовечен“. Онова, което стъписва човека на изкуството в наше време, е не размерите на новооткритите пространства, а тяхната очебийна безчовечност, тяхната студенина. Най-непосредствената последица от развитието на науката е като че ли неимоверното набъбване на мъртвата, неодушевена маса, която заобикаля човека. Светът става все по-безответен — от него не се дочува „явствен зов“. Той все повече се разгръща като величествено зрелище, равнодушно към човека. Той отказва да разговаря с нас, той звъни и отронва своите капки и дълбае своите причудливи пещери все по-навътре към смразени, вслушани в себе си пейзажи.

Хипнотизираността от ледените, застрашителни, извънчовешки измерения на заобикалящия ни свят прави човешкия дух чужденец сред всемира и превръща всяка вещ в една враждебна същност, в клопка и заплаха за човешкото. У Силвия Плат лалетата са зверове, които трябва да се държат в клетка, тъй като разтварят лъвска паст; очите на овцете са отвори на пощенска кутия, в които героинята пропада — писмо, захвърлено в празното пространство; дори собственият пръст се превръща в нещо опасно, гнусно и чуждо в своята непроницаемост и телесност. При такова отчуждение на духовното от природното, на познаващото от познаваното, когато всяка вещ е дебнене на човешкото, единственият изход за духа е като че ли връщането, разтапянето в другото, отказът от себе си, смъртта^[1]. Но, изправен пред хладната необозримост на света, човек може да не приеме този отказ; да съчетае ужаса с непримиримостта.

*Плашиш ме,
велико Мироздание,
като разпъваш мисълта ми
до своята неизмеримост!*

Непримиримотта е едно възможно решение — изпълнено с достойнство вторачване във въпросите, без надежда те да бъдат обяснени. Това е решение, при което другото, чуждото, си остава чуждо, но все пак не го отхвърляме, а го поглъщаме с широко отворени зеници, докато можем. То ни смазва със своята безпределност и своята тайна, но нашата доблест е в това да не се отвърждаме от него, да го гледаме в упор. И тогава по неочаквани, дори изненадващи пътища космическото може да се появи като съучастник на най-същностното у човека:

*Те се вмъкват предпазливо
като удвоена сянка
и небето им се струва
кошница със карамфили.*

Нищо не може да бъде по-чуждо за жандармерите, тези сенки на сенките си, тъмен символ на нарушената връзка между човек и свят, от кошницата с карамфили. И ако звездното небе с неговите далечни светове им изглежда кошница с карамфили, това е, защото те са изключени от космическия ред и могат да се промъкват сред неговата странна и крехка красота само като „удвоена сянка“, донасяйки със себе си небето на своя собствен мрачен свят:

*... и в главите носят скрито
смътно някакво съзвездие
от далечни пистолети.*

Лорка прави вселената и нейните звезди съпричастни на уязвимото земно вълшебство и им противопоставя „съзвездието от пистолети“, което застрашава богатството и живата прелест на космоса („кошница със карамфили“). Разрушаването на циганския град Херес де ла Фронтера от жандармерията е космическа драма: в дивата вакханалия на унищожението жандармерите обедняват и смаляват света. Така смален и обеднен е светът, лишен от поезия, колкото и

огромни да са пространствата му. Унищожаването на поетическото (циганския град Херес де ла Фронтера) свежда света до проста игра на стихииите:

Месецът играе с пясъка.

Това е пак космос несъмнено, но космос, лишен от доизвайващата го човечност, космос на равнодушното взаимодействие на мъртви сили; космос, който е потайно хаотичен: в заключителната картина една безлюдна планета си „играе“ с пясъка, а пясъкът, това е пустинята, разпадането, ентропийният хаос. Така за Лорка именно поетическото се явява като необходимото досътворяване на космоса. Докосвайки света, то превръща всяка вещ в предчувствие за човека — в покоя на свечерения пейзаж Заболоцки вижда как от „бездната на водите“ на предчовешкото и стихийното се надига „праобразът на човешката болка“. Космосът е устремеността към човека, копнежът по човека, а поезията — оня довършителен жест, който извлича твърдта от предвечния хаос. Поетът продължава да бъде надменен; поетът очевидно все така смята, че той е, който изтръгва битието от небитието и че по-скоро космосът се нуждае от поезията, за да бъде космос, а не сляпа игра на стихииите. И дори когато моли за милост и снисхождение към своя труд, той не пропуска да добави, че милостта трябва да бъде за онези, с „които вечно водим сражения на граничната линия с безграничното и бъдещето“ (Аполинер). От тези вечни сражения той идва при нас със своята плячка и със странните си безплътни пленници. И макар че трофеите му са белязани от голяма старинност, в последния момент те се оказват нови и непознати.

О, мое изумление... Нима има нещо друго освен светлината? — възкликва ангелът на Валери, взрян през разплаканото си отражение към нашия свят, от който ние го гледаме, също изумени, защото това не е познатото, безинтересно за поезията (според Шелинг) християнско създание, а вледеняващо могъщ интелект, любопитен, почти съчувствен, но все пак разсеян спрямо нас; интелект, който вдъхва едновременно преклонение и ужас; интелект, който е свободен и невъзмутим (така както е невъзмутимо животното в своята сфера) там, където човекът е безпомощен и озадачен, където човекът вижда само

неразрешими противоречия, неизмеримост и тъга. Изправен пред „ангела“, човекът е като на ръба на пропаст: той е привлечен, но и изпълнен със страх, защото чувства, че ще изчезне в „по-силното му същество“ (Рилке). „Изчезването“ застрашава като че ли чисто човешкото у човека: ангелът, който поема в себе си битието с пълнота, непозната на човека, който обхваща с грация и мощ студения и безпределен свят, е сляп тъкмо за човешките дилеми. В стихотворението на Валери той не може да проумее разплаканото си отражение, у Рилке той не различава дали се движи между живи или мъртви. Разликите и границите, които изтъкават нашия свят, са за него неразбираеми. С това той е страшен, но е страшен, защото е красота, която отказва да смаже човека, а го зове и поглъща. Така „ангелът“, познаващ само светлината, се очертава постепенно като една възможност за човека, като зов и очакване към човека, като състояние, в което човекът би бил равностоен на своя сложен свят, би се чувствувал сигурен в него. Но подобно състояние вдъхва опасения, тъй като предполага загуба на онова, което сме свикнали да мислим за същностно човешко; откъсване от земното. В стихотворението „Сянката на Икар“ на Межелайтис политналият Икар се откъсва от земната си сянка и наблюдава как, намалявайки върху земята, сянката му расте върху слънцето и ги притегля натам, зове го, както зове страшната красота на Рилке.

*Когато не остане
синя сянка
върху екрана слънчев,
Икар, разтапяйки се,
сам ще се превърне
в слънце.*

Това разтапяне, което би могло да събуди боязън, тъй като твърде много напомня гибел, отказ от формите и границите на осмисления човешки свят, завръщане в стихийното и неразчлененото, има всъщност противоположен смисъл — то намеква за още непозната мощ, но оттук нататък е по-добре да се мълчи. То е предел на онова, което можем да изречем днес, така както противоположният предел е

изчезването в пощенската кутия на животинския поглед, в „бездната на водите“. На единия полюс на съвременната поезия е космосът като враждебна среда, в която духът зъзне, застрашаван на всяка крачка от по-низшето, неодушевеното, което се опитва да го сведе до себе си; на другия полюс виждаме спокойствието и мощта на една възможна взаимност със света. Между тези два полюса, между враждебността и доверието, ужаса и мощта поезията търси истинската основа за връзката между човека и света. Човекът е голямата ѝ грижа: той не трябва да се задуши сред бездиханността на космоса, който сам е разкрил пред погледа си — защото се отнася до човека, пише Сен-Джон-Перс; Защото се отнася до човека и до неговото обновяване. И никой ли в света за него няма да издигне глас? Свидетел кой ще бъде за човека? Дано поетът да дочуе и той присъдата да направлява.

[1] Силвия Плат се самоубива. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.